

Розділ I. ДИНАМІКА КУЛЬТУРИ. КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ. КУЛЬТУРА ТА ТРАДИЦІЇ

Part I. DYNAMICS OF CULTURE. CULTURAL MEMORY. CULTURE AND TRADITIONS

УДК 008.42:778.3

СОЦІОКУЛЬТУРНА ІНТЕГРАЦІЯ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Кобюк Світлана Володимирівна – аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв, м. Київ
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi33.278>
svetlana_kob@ukr.net

Наголошено на актуальності визначення соціокультурної інтеграції в контексті пострадянського простору, зокрема прослідковуються можливості інтенсифікації культурних взаємодій. Надається аналіз специфіки формування діалогу культур у контексті регіональних конфліктів та агресивної культурної політики. Соціокультурний простір інтеграції характеризує себе в рамках інституцій, або інституціональних структур. Це, зокрема розповсюдження мас-медійних комплексів, діяльність, пов'язана з функцією галерей, дистриб'юторів, продюсерів та ін. Чинники інтеграції в культурному плані мають як імпліцитні, так і експліцитні форми. Пострадянський простір культури в контексті глобалізації та інтегративних процесів не є сформованим, він лише формується в цілісність, яку потрібно визначати як глобалістські, інтегративні та локалістські, регіональні тенденції культуротворчості

Ключові слова: культура, пострадянський простір, глобалізація, інтеграція.

Актуальність проблеми. Соціокультурна інтеграція – це вектор діалогу культур пострадянського простору, який поки що визначається лише в рамках соціологічних реалій та в контексті тих культурних взаємодій, які піддаються легше всього вимірюванню, зокрема, – це обмін поліграфічними послугами, книжковий ринок, а також, ринок освіти. Можна стверджувати, що культурні взаємодії здійснюються на експліцитному та імпліцитному рівнях. Експліцитно вони визначають саме той вектор, що набуває ознак товарного обміну, а імпліцитно – це всі складні взаємодії, що відбуваються в рамках не лише культурного діалогу, а більш внутрішніх, глибинних процесів, які можна пов'язати з інтенціональністю мови, з інтенціональністю ментальностей.

Важливо зазначити, що культурні взаємодії не є лише пострадянським синдромом, вони є більш тривкими, більш глибинними процесами, які в період зламу тоталітарної системи перейшли в іншу фазу. Тут можна згадати і гноблення української мови за часів Миколи I, і тотальну русифікацію, яка, знов-таки, виглядає як використання російської мови в неадекватних для неї культурних реаліях; усе це, звичайно, набуває своїх гострих конфліктних ознак саме в пострадянському просторі.

Аналіз публікацій та досліджень. Проблема культурологічних визначень інтеграції країн пострадянського простору досліджувалася переважно у роботах О. Білого, який досліджує аспекти співвідношення влади та культурних інституцій, переважно мистецтва [1], Є. Бистрицького, дослідження котрого піднімають проблему національної самосвідомості в українській культурі [2], В. Богущького, який вивчав проблему культурогенезу, зокрема української культури [3], Ю. Легенького, дослідження якого орієнтовані на проблему екзистенційних темпоральностей культури [5], Ю. Пивовара, який надає типологію та культурно-політичне визначення глобальних і регіональних модулів інтеграційних процесів [7], М. Поповича, робота якого розширює горизонт розвитку й формування посткомуністичної культури [8] тощо, адже мало визначена специфіка соціокультурних взаємодій на інституційному рівні.

Мета статті – визначити культурологічні виміри інтеграційних процесів у пострадянському просторі.

Виклад матеріалу дослідження. Світовий досвід збереження та розвитку мови, зокрема таких інституцій, як Британська рада, інститут Сервантеса, інститут Гете, інститут Конфуція свідчить про необхідність ретельного піклування про мовний простір культури. Адже в пострадянському просторі політичні реалії часто-густо підмінюються мовним тезаурусом, можна стверджувати, що презентація російської мови в адекватних чи неадекватних (це вже інше проблема) умовах, дає можливість зацікавленості, інтересу до мови взагалі. Прикро, що саме мовний фактор стає єдиним засобом політичної та національної ідентичності, а мова використовується як Троянський кінь колонізації культури.

Культура – більш синкретичний, глибинний, більш фундаментальний досвід комунікації і співіснування етносів, які не можна визначити за політичним вектором трансформативних процесів, які так швидко відбуваються в суспільстві. Тобто, якщо говоримо, що Бортнянський, Березовський, Ведель є російськими композиторами, то вони в такій же мірі є й українськими. Якщо стверджуємо, що Бердяєв – російський філософ, то він у такій же мірі є й українським. Демаркації тут провести по живому неможливо, взагалі їх проведення веде в нікуди, а сам сленг політизації культурних відносин, і, більше того, надання мовного статусу політичним імплікаціям виглядає підміною понять, підміною реалій як культуротворення, так і політичних відносин.

Важливе значення в контексті глобалізаційних процесів має саме комунікація. Так, Інтернет, цей величезний ланцюг, спонукає до домінування гіпердержав і домінування тих мовних тезаурусів, які їм належать. Отже, О. Рубанець відмічає: «Так, форум з інформаційного суспільства, як консультативний орган при Європейській комісії дійшов висновку, що Інтернет, в якому панують Сполучені Штати, може привести до утворення монокультурного світу. Учасники цього форуму зазначають необхідність розвитку європейської моделі цієї технології, яка б відстоювала культурне різноманіття. Для досягнення цієї мети необхідно не лише забезпечити вільний доступ населення до нових технологій, а й зниження вартості цих послуг. Основне полягає у здешевленні користування в країнах Європейської співдружності, широкому застосуванні в Інтернеті нових мов, окрім англійської. Перегляд питань про необхідність англійської мови для здійснення руху до всесвітньої павутини органічно поєднується з боротьбою проти культурного домінування в умовах глобалізації» [9; 102].

Доступність до Інтернет, презентація тих чи інших артефактів стає саме тим визначенням культурності, що характеризує країни третього світу, другого світу, розвинені країни і ін., адже це лише зовнішній чинник. Очевидно, що Європа і США не є зараз носіями справжньої високої культури, вони є ретрансляторами і фундаторами масової культури, передусім. Тоді як велика могутня культура, як і велика могутня мова, – не дискурси, спотворені в колоніальних умовах, або в умовах колонізації інших країн, а мови формуються поза межами масової культури, формуються в рамках автентичних. А такі рамки не можна визначити суто технологічними вимірами.

Ж. Бодрійяр підкреслює: «В ході безкінечного самовиробництва, система ліквідує свій міф про першовиток і всі ті референційні цінності, котрі вона сама ж опрацювала у міру свого розвитку. Ліквідуючи свій міф про першовиток, вона ліквідує і свої внутрішні протиріччя: немає більше жодної реальності і референції, з котрою її можна було б співставити. А також і свій міф про кінець, тобто, про революцію...» [4; 130]. Отже, референція як безкінечне звернення до денатату, як презентація глибинних істинних, фундаментальних цінностей відсувається і підміняється феноменальним видом презентації симулякрів, за Ж. Бодрійяром, які «виглядають» «страшилками», тією боротьбою мов, коли мова політизується і перетворюється з ідеальної ментальної сили на знаряддя політичних війн.

Важливо, що культура із стану селянського добробуту, стану національної оселі, стає політизованою, її образом стає міське середовище. Таким чином, урбанізований простір несе в собі той глибинний зміст і той фольклор, який первинно належить етнокультурі, але трансформується в реаліях мас-медіа і, проходячи через жорна, пов'язані з втратою денатату, втратою первинної глибинної мови, яка, по суті, є міфом, праміфом культури, зазначає лише поверхові конотації знаків.

Отже, культура повсякдення є тим конгломератом, симбіозом, який несе в собі складну селекцію змісту культури, втрату денатату, і водночас підвищене симулятивне конотативне знакове вираження реалій другого рівня, що пов'язані з безосібленням і гнобленням культурної самобутності. Цей процес починається не з розпаду великих імперій, а з укрупнення міст, виникнення міст-агломерацій, таких як Нью-Йорк, Москва, Санкт-Петербург, хоча й порівнювати їх можна лише умовно. У цих містах-агломераціях виникають новітні, уже урбанізовані цінності. Місто практично і є тим маркером глобалізаційних процесів у їх негативному вимірі, які свідчать про смерть культури в цілому, як смерть автора в тексті (в тексті культури або культуротворення як семіотичного феномену), що визначається будь-якими артефактами культури: текстом у книзі, текстом міського середовища, текстом дизайнерських інсталяцій, арт-виставок, арт-презентацій, бізнес-ритуалів та ін.

Можна засвідчити, що головними кодами культури повсякдення є такі універсалії, що пов'язуються з органічними потребами людини. Зокрема, це одяг, їжа, потреба в інформації, презентації, наявності образу як носія інформації і цінності культури. Весь цей контекст тут же упаковується, трансформується, імпортується у вигляді рекламної, брендингової, дизайнерської, модної і бізнес-гастрономічної інформації у вигляді готелів, ресторанів, доріг, ландшафтів і інших культурних інституцій, які стають маркерами культурності, тими нормами, які можна підрахувати і означити, зафіксувати, піддати контент-аналізу, які фактично підміняють саму культурність як таку.

Протистояння культур є данина новітній міфології, де сам феномен культури підмінюється її диференційними показниками: політикою, економікою і об'єктивованими формами культуротворчості. Якщо розглядати феномен культури, культуротворчості як ту реальність, в якій дається людині світ, то звичайно, що самі реальності не можуть протистояти одна іншій. Протистоять феноменальні даності цього світу, які даються в тих чи інших адекватних чи неадекватних формах. Це стосується і мов, і інших культурних практик як таких.

О. Пахльовська наголошує: «Мова – невралогічний пункт із життя суспільства, дзеркало його духовного буття, культурного і освітнього рівня, психологічних і психічних станів. У цьому сенсі мова, яка потребує захисту – не лише українська, а й російська. Той, хто по-справжньому не любить російської мови, міг би тільки порадіти: російська мова офіційно перетворилася на мову окупаційну, на мову політичних шулерів, совкових невігласів і проплаченого люмпена. Захист російської мови з боку політиків такого низького рівня – це глум над російською культурою» [6; 4].

Культурне поле Росії, за О. Пахльовською, являє собою строкату тканину міфів, реалізованих і нереалізованих, міфів, що втратили свою прамову, тобто, глибинний денатат, а верифікація і сам процес звернення до ґрунту стає новим національним, або націоналістичним міфом, який використовує неадекватний матеріал, використовує лише вторинну мову «совка», мову тоталітарного простору, який можна визначити, за П. Серію, лише як дискурс. Проте окрім організацій, які функціонують саме в мовному тезаурусі, існують групування і більш широкого спектру. Так, договір про створення Міжнародного фонду гуманітарного співтовариства держав-учасників СНД, підписаний 25 травня 2006 р. сімома державами: Вірменією, Білорусією, Казахстаном, Киргизстаном, Росією, Таджикистаном і Узбекистаном, згодом Азербайджаном, символізує вербальну консентуальність країн. Україна не долучилася до участі в ньому.

Важливо, що цей фонд гуманітарного співтовариства, знов-таки, існує в СНД, а його головним фундатором є Росія. Проте діяльність МФГС має рамочний характер, тобто його формат задається ситуативно. Фонд включав на 2009 р. сто проектів і заходів освіти, науки, архівної справи, інформації, масових комунікацій, спорту, туризму і роботи з молоддю. Це широкий спектр, що свідчить про координацію діяльності культурних практик у рамках СНД. Ця координація, звичайно, знов-таки, структурується і фінансується Росією. Рамочні стратегії, тобто визначені формати проведення проектів мають короткостроковий термін свого здійснення. Це свідчить про те, що цей фонд має характер продюсерської організації, що виконує роль утворення проектів, їх втілення і не завжди очікує той результат, що відбувається в контексті функціонування цих проектів.

Важливо, що сама інтеграція на рівні проектних організацій культури в певній мірі наслідує характер, пов'язаний з меценатством, а також, орієнтована на продюсерський моніторинг, на живий відгук на їх діяльність. Проте існують і більш тривкі, більш широкі програми інтеграції в сфері книго-виробництва, кінематографу, інформаційній сфері і сфері освіти. Найгірша ситуація у кінематографі, який є в стані занепаду. Та кількість кінофільмів, що вироблялися в радянській період, мали суто ідеологічний підтекст, потрапили в стані ринкових відносин у майже безвихіддя.

Такі дефініції, як «гуманітарне співтовариство» і «гуманітарна взаємодія», «гуманітарні форуми» мають абстрактний характер. І саме слово «гуманітарний» тут теж девальвується, воно підміняється певною диференційною практикою, або науковою, або мистецькою, або якоюсь іншою, що несе в собі тягар «гуманітаризації» того простору, який є не гуманним по суті. Ринок, як його не вихваляй, не сприяє гуманізації, культурницькому потенціалу співвідношення в країнах СНД, а також в інших регіональних модулях. Важливо, що утворюються також агломерації, які несуть у собі спонуки генералізації або глобалізації інформаційного простору, що пов'язано з телебаченням, радіо, мас-медіа загалом. У Росії це так звана Академія телебачення і радіо, яка має назву «Євразійська», тобто, намагається здійснити вплив російського екранного ефіру на весь євразійський регіон. В Україні і в інших країнах ЄС говорять про так званий інформаційний уряд, про ті агломерації, що виникають як субструктури в рамках Інтернет і інших масмедійних технологій, що створюють селекцію, розподіл доступу до масової інформації.

Проте цей регіон носить більш технологічний і культурним його назвати важко. Це технології культури, особливо масової культури, технології саме впровадження не лише культурних інтенцій, а, передусім, політичних, ідеологічних. Можна лише порівняти два канали, це ТРК «Культура України» і ТРК «Культура в Росії». Якщо ТРК «Культура в Росії» підтримується державою і являє потужний канал, що проводить надзвичайно широкий об'єм презентації як всесвітньої, так і власної російської культури, то ТРК «Культура в Україні» – це маргінальний анклав культури, що існує на супутниковому каналі і стає абсолютно невиразною дефініцією культури загалом.

На жаль, Україні не пощастило. О. Бійма і купка ентузіастів, які починали утверджувати канал «Культура» майже на власних ініціативах, без фінансової підтримки, швидко позбулися цих

можливостей, бо не можна працювати на чистому ентузіазмі. Якщо перші виступи ТРК «Культура України» носили місіонерський характер розсіювання ідеалів, національного духу української культури, то зараз вона перетворилася на невисокого рівня набір проектів продюсерського типу, в яких відбувається констатація фактів культурного життя в Україні. У більш кращому становищі радіо-простір ТРК «Культура», але він також має характер суто ситуативний. Тобто, навіть діалог на рівні ТРК «Культура» міг би покращити стосунки не лише України і Росії, а й, взагалі, всіх країн минулого СРСР. Але цей діалог не відбувається і немає надії, що він будь-коли відбудеться.

Якщо говорити про взаємодію держав минулого табору країн СРСР у сфері освіти, то тут є багато зрушень і ще більш широкий простір сподівань на майбутнє. Це і не дивно: освіта комерціалізується, фінансові потоки, що ідуть з боку держави і з боку тих, хто навчається, підживлюють потяг до інтеракції, країни пострадянського простору шукають ту агломерацію регіонального модулю, яка могла б здійснити інтегративний проект. Вбачається, що саме такою агломерацією могла б стати ШОС, тобто Шанхайський договір. Саме в рамках цього договору теж активно діє Росія, залучається величезний потенціал Китаю, східних країн; тут опрацьовуються варіанти проведення спільних програм щодо визнання дипломів, а також дипломів ступеню вищої освіти, дипломів та атестатів наукових звань.

Висновки. Залишається чимало неузгоджених елементів і фрагментів програми соціокультурної взаємодії країн пострадянського простору, які фактично стають перепоною культурних взаємодій. Зокрема, проблема докторських ступенів. Якщо традиційно в країнах СРСР доктор наук легітимно визначав напрям науки, і сам докторський диплом був шляхом із легітимації його персони в просторі його наукового і освітянського простору, що продовжується в пострадянському просторі всіх країн, то деякі країни пішли у бік західної моделі. Тобто, доктор філософії стає останнім науковим ступенем, після якого цінність наукових розробок автора визначається його монографіями і суто науковою діяльністю, а не дипломом. До цієї моделі залучається й Україна. Тому так складно просувається проект легітимації і водночас еквівалентного засвідчення цінності наукових ступенів. Хоча це не остання перепона, головна перепона все ж таки полягає в тому, що немає доброї волі для введення централізованого ринку освіти і юридичного оформлення наукових досягнень.

Список використаної літератури

1. Білий О. Національна держава, влада і усталення інфрамистецтва. *Contemporary art – нові території*. Київ : EIDOS, 2006. С. 118 – 148.
2. Бистрицький Е. Посткомуністична філософія посткомуністичної доби. *Політологія посткомунізму*. Київ : Політична думка, 1995. С. 13 – 67.
3. Богуцький Ю. Самоорганізація культури: онтологія, динаміка, перспективи. Київ : Веселка, 2008. 199 с.
4. Бодрияр Ж. Символический обмен и смерть / пер. с фр. С. Н. Зенкина. Москва : Добросвет, 2000. 387 с.
5. Легенький Ю. Г. Мир как культура. Культура как мир (очерки дифференциальной культурологии). Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 488 с.
6. Пахльовская О. Страна рабов, страна господ. *День № 97 – 98*, пт-сб, 8-9 черв. 2012 р.
7. Пивовар Е. И. Постсоветское пространство: альтернативы интеграции. Исторический очерк. Санкт-Петербург : Алетейя, 2010. 400 с.
8. Попович М. В. Червоне століття. Київ : АртЕк, 2005. 888 с.
9. Рубанець О. М. Глобалізм і культура: проблеми протистояння. *Людина і культура в умовах глобалізації*. Київ : ПАРАПАН, 2003. С. 101–110.

References

1. Bilyy O. Natsionalna derzhava, vlada i ustalennya inframystetstva // *Contemporary art – novi terytoriyi*. Kyiv : EIDOS, 2006. S. 118–148.
2. Bystrytskyy E. Postkomunistychna filosofiya postkomunistychnoyi doby *Politolohiya postkomunizmu*. Kyiv : Politychna dumka, 1995. S. 13–67.
3. Bohutskyi Y. U. Samoorganizatsiya kultury: ontolohiya, dynamika, perspektyvy. Kyiv : Veselka, 2008. 199 s.
4. Bodriyar Z. N. Simvolicheskiy obmen i smert' / Bodriyyar Zhan ; per. s fr. S. N. Zenkina. Moskva: Dobrosvet, 2000. 387 s.
5. Legen'kiy YU. G. Mir kak kul'tura. Kul'tura kak mir (ocherki differentsial'noy kul'turologii). NPU im. M.P. Dragomanova, 2012. 488 s.
6. Pakhlyvska O. Strana rabiv, strana paniv *Den*. № 97–98, pt-sb, 8-9 chervnya 2012 roku.
7. Pyvovar E. Y. Post-sovet-skoe prostranstvo: alternatyvy yntehratsyy. *Ystorycheskiy ocherk*. SPb. : Aleteyya, 2010. 400 s.
8. Popovych M. V. Chervone stolittya. Kyiv : ArtEk, 2005. 888 s.

9. Rubanets O. M. Hlobalizm i kultura: problemy protystoyannya. *Lyudyna i kultura v umovakh hlobalizatsiyi*. Kyiv : PARAPAN, 2003. S. 101–110.

СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ СТРАН ПОСТСОВЕТСКОГО ПРОСТРАНСТВА

Кобюк Светлана Владимировна – аспирантка, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев

Отмечена актуальность определения социокультурной интеграции в контексте постсоветского пространства, в частности прослеживаются возможности интенсификации культурных взаимодействий. Дается анализ специфики формирования диалога культур в контексте региональных конфликтов и агрессивной культурной политики. Социокультурное пространство интеграции характеризует себя в рамках институтов, или институциональных структур. Это, в частности распространение масс-медийных комплексов, деятельность, связанная с функцией галерей, дистрибьюторов, продюсеров и др. То есть, сами по себе факторы интеграции в культурном плане имеют как имплицитные, так и эксплицитные формы. Постсоветское пространство культуры в контексте глобализации и интеграционных процессов еще не сформировалось, оно только структурируется в целостность, которую можно определять как глобалистские, интегративные и локалистские, региональные тенденции культуротворчества.

Ключевые слова: культура, постсоветское пространство, глобализация, интеграция.

SOCIO-CULTURAL INTEGRATION OF POST-SOVIET COUNTRIES

Kobyuk Svetlana – graduate student, Kiev National University of Culture and Arts, Kyiv

The importance of defining socio-cultural integration in the context of the post-Soviet space is emphasized, in particular, the possibilities of intensification of cultural interactions are being explored. An analysis of the specificities of cultural dialogue formation in the context of regional conflicts and of aggressive cultural policy is provided. It can be argued that the socio-cultural space of integration characterizes itself within institutions, or institutional structures. These include distribution of media complexes, activities related to the function of galleries, distributors, producers, etc. That is, cultural integration factors themselves have both implicit and explicit forms. The post-Soviet space of culture in the context of globalization and integrative processes is not formed;

Key words: culture, post-soviet space, globalization, integration.

UDK 008. 42:778.3

SOCIO-CULTURAL INTEGRATION OF POST-SOVIET COUNTRIES

Kobyuk Svetlana – graduate student, Kiev National University of Culture and Arts, Kyiv

The aim. The importance of defining socio-cultural integration in the context of the post-Soviet space is emphasized, in particular, the possibilities of intensification of cultural interactions are being explored. The purpose of the article is to determine socio-cultural dimensions of the formation of integration processes in the post-Soviet space. **Research methodology.** The methodology of the research is theoretical and interpretative models of analysis of mechanisms of cultural formation in the context of the post-Soviet space. For this purpose, a comparative method was used, enabling comparative analysis and a systematic approach on which the author's conception of the Pre-Soviet space as a socio-cultural integrity is based.

Results. The scientific novelty is to reveal the features of socio-cultural processes of interaction of post-Soviet cultures. An analysis of the specificities of cultural dialogue formation in the context of regional conflicts and of aggressive cultural policy is provided.

Conclusions. It can be argued that the socio-cultural space of integration characterizes itself within institutions, or institutional structures. These include distribution of media complexes, activities related to the function of galleries, distributors, producers, etc. That is, cultural integration factors themselves have both implicit and explicit forms. Explicit are associated with established arrangements, forms of regulation, institutions, governing bodies, and implicit ones are those that originate from a cultural mentality that does not manifest itself outwardly but becomes, if not the first, the most profound determinants of integration and integration. Intercultural communication in the artistic dimension is the simplest, most established and most adequate both under Western influence and from the partners of the former socialist. The post-Soviet space of culture in the context of globalization and integrative processes is not formed;

Key words: culture, post-soviet space, globalization, integration.

Надійшла до редакції 30.10.2019 р.